

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN MÜLTECİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK
TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**
**INVESTIGATION ATTITUDES TOWARDS REFUGEE STUDENTS OF CLASS
TEACHERS' IN TERMS OF SEVERAL VARIABLES**

NURŞEN KÖSE¹

ÖZLEM BÜLBÜL

MÜGE ULUMAN

ÖZ Bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul İlindeki çeşitli okullarda görev yapan 154 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak geliştirdiğimiz Kişisel Bilgi Formu ve Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Normallik testi sonuçlarına göre; cinsiyet, eğitim düzeyi, sınıfta mülteci öğrenci olup olmama durumu değişkenleri için Mann Whitney U testi, yaş ve mesleki kıdem dağılımları için Kruskal Wallis testi, seminere katılma değişkeni için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim düzeylerine, sınıflarında mülteci öğrenci olup olmamasına, mesleki kıdemlerine ve mültecilerle ilgili herhangi bir eğitime, seminere katılma durumlarına göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: mülteci, mülteci öğrenci, ilkokul, sınıf öğretmeni.

ABSTRACT In this study, it is aimed to examine the attitudes of classroom teachers towards refugee students in terms of various variables. The sample of the study consisted of 154 classroom teachers working in various schools in Istanbul. Our developed Personal Information Form and Refugee Student Attitude Scale were used as data collection tools. According to normality test results; Mann Whitney U test for gender, education level, class of refugee students in the classroom, Kruskal Wallis test for age and seniority distributions, independent groups t test for seminar participation variable were used. As a result of the study, it was found that the attitudes of the teachers towards refugee students did not differ according to their gender, age, education level, whether they were refugee students in their class, their seniority and any education related to refugees and their participation in the seminar.

Keywords: refugee, refugee student, , primary school, classroom teacher.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren göç kavramına yönelik çeşitli tanımlamalar yapılmıştır (Topkaya ve Akdağ, 2016). Göç kavramı ile ifade edilen insan hareketliliği, toplumsal yaşamın ve günümüz dünyasının önemli unsurlarından biri olmuştur. Uluslararası göç ve neden olduğu sorunlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşme ile birlikte ön plana çıkmıştır (Deniz, 2014). Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration IOM) 2018 Dünya Göç Raporuna göre 2015 yılında doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşayan 244 milyon insan bulunmaktadır. Bu sayı; 1990'dan (153 milyon kişi) neredeyse 100 milyon kişi, 1970'ten (84 milyon kişi) ise yaklaşık 3 kat daha fazladır.2015 yılında göçmen nüfusunun dünya nüfusuna oranı %3,3 tür.

Son yıllarda Türkiye'ye komşu olan ülkelerde meydana gelen iç çatışmalar, savaşlar ve farklı nedenlerden kaynaklanan kargaşalar nedeniyle ülkemize çok sayıda insanın göç ettiği bilinmektedir. Örneğin 1990'lı yıllarda başlayan Körfez Savaşı sırasında Irak'tan on binlerce insanın Türkiye'ye sığındıkları bilinmektedir. Günümüzde ise yine başka bir sınır komşumuz olan Suriye'de yaşanan çatışma ve iç karışıklıklar nedeniyle yüz binlerce Suriyeli insanın

¹ Öğretmen Nursen KÖSE, Milli Eğitim Bakanlığı, nursen.kose.92@gmail.com 0000 0001 8342 114X

² Öğretmen Özlem BÜLBÜL, Milli Eğitim Bakanlığı, bulbulozlm@gmail.com 0000 0001 9663 9666

³ Arş.Gör.Dr. Müge ULUMAN, Marmara Üniversitesi, mugeulumann@gmail.com 0000 0003 4155 3114

sığınmacı olarak Türkiye'ye akın akın göç ettikleri görülmektedir (Topkaya ve Akdağ, 2016). Suriye'de meydana gelen çatışma ve zorunlu göç sonucu yaşanan olaylardan en çok etkilenen kesim çocuklar olmuştur. Çocuklar maruz kaldıkları psikolojik sarsıntının yanı sıra, toplumsal ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü, çocuk evlilikleri dâhil olmak üzere çok sayıda riske karşı ciddi biçimde savunmasız durumdadır (UNICEF, 2016). Türkiye, dünyadaki son gelişmeler ve ülkenin sosyal-ekonomik gelişiminin meydana getirdiği yeni şartlar nedeniyle bir yandan “göç alan” diğer yandan ise gelen göçmenlere “geçiş alanı” oluşturan bir ülke konumuna gelerek daha kalıcı bir göçmen nüfusa ev sahipliği yapar hale gelmiştir. Türkiye'de insanların bugünden göç, yabancı göçmen, mülteci, sığınmacı meselesine bakışları önem arz etmektedir (Ünal, 2014). Bu bağlamda mültecilerle yoğun temas halinde olan öğretmenlerin mülteci öğrencilere ilişkin tutumu önem arz etmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2016 göç raporuna göre 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında ülkemizde eğitim gören toplam 232.714 yabancı öğrencinin 166.482'si Suriyeli, 23.971'i Irak'lı öğrencilerden oluşmaktadır. Öğretmenler bu öğrencilerle eğitim ortamında bir aradadırlar ve öğretmenlerin mülteci öğrencilere ilişkin tutumları öğrenme öğretme sürecini etkilemektedir.

Öğrencileri okula uyumlarında öğretmen tutumlarının büyük önemi vardır. Özgüven'e (2011) göre tutum bireylerin belirli bir kişiyi grubu, kurumu ya da bir düşünceyi kabul veya reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimidir. Tutumlar, tutumun konusu olan objeye yönelik inançlardan kaynaklanır. Tutumlarla inançlar sürekli bir biçimde bir arada bulunurlar. Bireylerin davranışlarının, kendilerine özgü tutumlarından kaynaklandığı ve tutumların bireylerin gözlenebilir davranışlardan yordanabileceği düşünülmektedir (Özgüven, 2011). Bireyin tutumu kişiliğinin bir parçası olarak nefretlerini, sevgilerini ve genel olarak tüm davranışlarını etkiler. Eğitim örgütlerinde, bilgi aktarma ve iletişim sürecinde yer alan bireylerin istendik davranışlar edinmelerinde tutumların önemi büyüktür (Celep, 2000).

İnsanların eğitiminde ilkokulun ve ilkokul öğretmenlerinin önemli bir yeri vardır. Sınıf öğretmenliği de bir meslek olarak sadece bilgi ve beceriden ibaret olmayıp, bu mesleği yapabilmek için kişinin insanı ve çocuğu sevmesi gerekmektedir. Yoleri (2014)'e göre, öğretmenin çocuklara olan sevgisi, kaliteli ve başarılı eğitimin en önemli unsurlarından biridir. Marso ve Pigge (1994) öğretmen adayları üzerinde yaptıkları araştırmada çocuklarla çalışmayı sevmenin öğretmen olmaya karar vermede en önemli değişken olduğunu saptamışlardır. Gelbal ve Duyan (2010) öğretmenler üzerinde yaptıkları araştırmada, sınıf öğretmenlerinin branş öğretmenlerine göre daha fazla çocuk sevgisi taşıdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Çocuklara sevgiyle ve koşulsuz kabulle yaklaşan sınıf öğretmenlerinin öğrencilere karşı göçmen olması nedeniyle bir olumsuz bir tutum sergilemesi beklenmemektedir.

Temel bilgi ve becerilerin kazanıldığı ilkokul döneminde, Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşama tutunabilmeleri, sınıflarına ve okullarına uyum sağlayabilmeleri, yaşadıkları olumsuzluklardan kurtulabilmeleri öğretmenlerinin yaklaşımlarıyla, tutumlarıyla oldukça ilgilidir (Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017).

Yeni bir ülkeye adaptasyon sürecindeki mülteci öğrencilerin eğitimden verimli şekilde faydalanabilmeleri, yaşadıkları olumsuz deneyimleri kenara bırakıp yaşama tutunabilmeleri, yeni geldikleri ülkeye ilişkin olumlu duygular hissedebilmeleri, olumlu öğretmen tutumuyla kolaylaşmaktadır. Özellikle ilk deneyimlerin, öğrenmelerin, tutumların oluştuğu ilkokulda sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yaklaşımları büyük önem arz etmektedir.

Türkçe literatürde Suriyeli öğrencilere yönelik yapılmış çeşitli araştırmalar (Derman, 2010; Erdem, 2017; Polat, 2012; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016; Topçuoğlu, 2012) ve ölçek geliştirme çalışmaları (Çepni, Kılcan ve Kılınç, 2017; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017) bulunmakla birlikte sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının farklı

değişkenlerle ele alınması bu araştırmayla sağlanmak istenmiştir. Bu araştırmayla sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının incelenmesi ve mülteci tutumlarının öğretmenlerin sınıflarında mülteci öğrenci olup olmaması, mültecilerle ilgili farkındalık eğitimi alıp almama, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve mesleki kıdem gibi durumlara göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını aşağıda belirtilen değişkenler açısından incelemektir.

- 1.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları öğretmenlerin cinsiyetlerine göre manidar bir farklılık göstermekte midir?
- 2.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları öğretmenlerin yaşlarına göre manidar bir farklılık göstermekte midir?
- 3.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları sınıflarında mülteci öğrenci olup olmamasına göre manidar bir farklılık göstermekte midir?
- 4.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları mültecilerle ilgili herhangi bir eğitim, seminer alıp almamasına göre manidar bir farklılık göstermekte midir?
- 5.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları sınıf öğretmenlerinin eğitim düzeylerine göre manidar bir farklılık göstermekte midir?
- 6.Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine göre manidar bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu araştırma, tarama modeli ile yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu araştırmaya katılmaya gönüllü 2018-2019 eğitim öğretim yılında Zeytinburnu ve Küçükçekmece ilçelerinde farklı devlet okullarında çalışan 154 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Birimi'nin 2017 verilerine göre; 2016-2017 eğitim öğretim yılında devlet okullarında görev yapan 41.635 ilkökul öğretmeni bulunmaktadır. Örneklem yöntemi olarak elverişli örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırmacı yakın çevresinden başlayarak hedeflediği örneklem sayısına ulaşmaya çalışır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel 2009). Araştırma verilerinin toplandığı 8 ilkökulda toplam 344 sınıf öğretmeni bulunmaktadır. Örneklem büyüklüğü, 0.10 örneklem hata payına göre kabul edilebilir düzeydedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Araştırmaya katılan 154 öğretmenin 92'si (%59,7) kadın, 62'si (%40,3) erkek; 125'i (%81,2) lisans, 29'u (%18,8) lisansüstü mezundur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 122'sinin (%79,2) sınıfında mülteci öğrencinin olduğu, 32' sinin (%20,8) sınıfında mülteci öğrencinin olmadığı; 79'unun (%51,3) mültecilerle ilgili herhangi bir seminere, eğitime katıldığı, 75'inin (%48,7) mültecilerle ilgili herhangi bir seminere, eğitime katılmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemleri incelendiğinde mesleğinin ilk 5 yılında olan öğretmenlerin sayısının 44 (%28,6); 5-10 yıl

çalışan öğretmenlerin 49 (%31,8); 10-20 yıl çalışan öğretmenlerin 39 (%25,3); 20 yıl ve üstü çalışan öğretmenlerin sayısının 22 (%14,3) olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş aralığının 22 ile 62 arasında olduğu, araştırmaya katılan 11 öğretmenin 30 yaşında olduğu görülmüştür, yaş değişkeni tablonun okunaklı olması bakımından tabloya eklenmemiştir.

Tablo 1: Araştırmada belirlenen bağımsız değişkenler için frekans ve yüzde değerleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	92	59,7
	Erkek	62	40,3
	Toplam	154	100,0
Eğitim Durumu	Lisans mezunu	125	81,2
	Lisansüstü mezunu	29	18,8
	Toplam	154	100,0
Sınıfında Öğrenci Olma Durumu	Mülteci Evet	122	79,2
	Hayır	32	20,8
	Toplam	154	100,0
Seminere Durumu	Katılma Evet	79	51,3
	Hayır	75	48,7
	Toplam	154	100,0
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	44	28,6
	5-10 yıl	49	31,8
	10-20 yıl	39	25,3
	20 yıl ve üstü	22	14,3
	Toplam	154	100,0

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada katılımcıların demografik verilerini toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğe dair psikometrik özellikler aşağıda verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada mülteci öğrencilere yönelik tutum ile ilişkili olabileceği düşünülen bir “Kişisel Bilgi Formu” oluşturulmuştur. Bu formda, yaş, cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim düzeyi, sınıflarında mülteci öğrenci olup olmaması, mültecilerle ilgili farkındalık eğitimi alıp almama gibi sorular bulunmaktadır.

Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği: Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Sağlam ve İlkten Kanbur (2017) tarafından geliştirilen üç alt boyuttan oluşan 24 maddelik Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği (MÖTÖ) kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için, ölçek 2016-2017 eğitim öğretim yılında Sakarya İlinde çalışan 267’si kadın (%53), 234’ü (%47) erkek olmak üzere toplam 501 sınıf öğretmenine uygulanmıştır.

Faktör analizi sonucunda ölçeğin 24 maddeden oluşan üç boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuş; birinci boyutun "iletişim", ikinci boyutun "uyum" ve üçüncü boyutun "yeterlik" şeklinde adlandırılmıştır. Ölçeği oluşturan maddelere ilişkin faktör yük değerleri birinci boyut için .45 ile .75 arasında, ikinci boyut için .40 ile .79 arasında ve üçüncü boyut için .60 ile .83 arasında değişmektedir. Toplamda açıklanan %53.61’lik varyansın %21.81’i birinci, %19.95’i ikinci ve %11.85’i üçüncü boyut tarafından açıklanmaktadır. Ölçekteki tüm maddeler olumlu

puanlanmaktadır ve cevaplayıcıya dörtdü dereceleme imkânı vermektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 24 ve maksimum puan 96'dır. Puanın yüksekliği, mülteci öğrencilere yönelik tutumun pozitifliğine işaret etmektedir. Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği'nin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak alpha iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçeği oluşturan maddelerin birbirleriyle tutarlı olduğunu göstermektedir. Her bir alt boyut için ayrı ayrı iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Birinci alt boyuta ilişkin güvenilirlik katsayısı .88, ikinci alt boyuta ilişkin güvenilirlik katsayısı .88 ve üçüncü alt boyuta ilişkin güvenilirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır (Sağlam ve İlkse Kanbur, 2017).

Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği (MÖTÖ) İstanbul İli Küçükçekmece ve Zeytinburnu ilçelerinde bulunan 8 ilkokuldaki araştırmaya katılmaya gönüllü öğretmenlere araştırmacılar tarafından 03.12.2018-05.01.2019 tarihleri arasında uygulanmıştır. Bir uygulama ortalama beş dakika süre almıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine başlanmadan önce veri toplama araçları tek tek kontrol edilerek sıralanmış, veri toplama araçları yoluyla elde edilen veriler tanımlanmış ve istatistik paket programına yüklenmiştir. Değerlendirmeler 154 veri toplama aracı üzerinden yapılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde araştırmanın amacına en iyi hizmet eden test istatistiklerini belirleyebilmek için öncelikle kullanılmak istenen test istatistiklerinin (cinsiyet, öğretmenlerin eğitim düzeyleri, sınıfta mülteci öğrenci olup olmama durumu, seminere katılma durumu değişkenleri için bağımsız gruplar t testi; yaş ve mesleki kıdem değişkenleri için ANOVA testi) varsayımları test edilmiştir. Bu varsayımlardan, bağımlı değişkenlerin en az eşit aralık düzeyi ölçekle elde edilmiş olması ve bağımsız değişkenlerin kategori sayıları ile birbirinden bağımsız olmaları varsayımları karşılanmıştır. Bağımsız değişkenlerin her bir alt kategorisinde normal dağılımın yakınsaması varsayımı ise normallik testlerinden Shapiro Wilk, basıklık-çarpıklık değerleri, kutu ve P-P Plot grafikleri aracılığıyla incelenmiş ve cinsiyet, öğretmenlerin eğitim düzeyleri, sınıfta mülteci öğrenci olup olmama durumu, yaş ve mesleki kıdem alt kategorilerinde eşik değerler dışına çıkıldığı için bu varsayım sağlanamamıştır. Son olarak varyansların homojenliği varsayımı kontrol edilmiş ve sağlandığı görülmüştür. Bu bağlamda ilgili varsayımlar (mültecilerle ilgili seminere katılma durumu değişkeni hariç) tamamen karşılanamadığı için (Büyüköztürk, 2007) parametrik olmayan test istatistiklerinden faydalanılmıştır. Alt amaçlar dikkate alındığında cinsiyet (1.kadın, 2.erkek), öğretmenlerin eğitim düzeyleri (1. lisans, 2. Lisansüstü) sınıfta mülteci öğrenci olup olmama durumu (1. Evet, 2. Hayır) bağımsız değişkenleri ikişer alt kategoriye sahip olduğu için Mann Whitney U testi, yaş ve mesleki kıdem bağımsız değişkenlerinin alt kategorileri ikiden fazla olduğu için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Seminere katılma durumu değişkeni çözümlenmesinde ise Bağımsız Gruplar t testinden faydalanılmıştır.

BULGULAR

Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesinin amaçlandığı araştırmada, öğretmenlere uygulanan mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeği sonuçları ve bağımsız değişkenler olan cinsiyet, eğitim durumu, sınıfında mülteci öğrenci olma durumu, mültecilerle ilgili seminere katılma durumu, yaş, mesleki kıdem değişkenleri açısından incelenmiştir.

Tablo 2: Araştırmadaki değişkenler için kolmogrov-smirnov testi, basıklık ve çarpıklık ve Levene Test değerleri

Gruplar	Kolmogorov-Smirnov Test					Levene Test			
	İstatistik	sd	p	Çarpıklık	Basıklık	F	sd ₁	sd ₂	p
Kadın	0,095	92	0,039	,401	-1,863				
Erkek	0,099	62	0,200						
1-5 Yıl	0,125	44	0,084						
5-10 Yıl	0,058	49	0,200						
10-20 Yıl	0,112	39	0,200	282	-,1064				
20 Yıl ve Üstü	0,135	22	0,200						
Evet (Mülteci Öğr.)	0,088	122	0,021						
Hayır (Mülteci Öğr.)	0,138	32	0,126	1,455	0,117				
Evet (Seminer)	0,099	79	0,053						
Hayır (Seminer)	0,093	74	0,190	,633	0,847				
Lisans	0,084	125	0,031						
Lisansüstü	0,120	29	0,200	1,610	0,600				
Toplam	0,088	154	0,005	-,498	-0,403	0,1	152	0,387	
MÖTÖ Puanları			753						

p > 0,05

Tablo 2 incelendiğinde cinsiyet değişkeninin standart sapmasının 0,492, çarpıklık katsayısının 0,401, basıklık katsayısının -1,863 olduğu, yaş değişkeninin ortalamasının 35,31, standart sapmasının 8,280, çarpıklık katsayısının 0,791, basıklık katsayısının 0,514, eğitim düzeyi değişkeninin standart sapmasının 0,392, çarpıklık katsayısının 1,610, basıklık katsayısının 0,600, mesleki kıdem değişkeninin standart sapmasının 1,026, çarpıklık katsayısının 0,282, basıklık katsayısının -1,064, sınıfta mülteci öğrenci olması değişkeninin standart sapmasının ,407, çarpıklık katsayısının 1,455, basıklık katsayısının ,117, mültecilerle ilgili seminere katılma değişkeninin standart sapmasının 0,539, çarpıklık katsayısının 0,633, basıklık katsayısının 0,847 olduğu bulunmuştur.

Tablo 2'deki betimsel analiz sonuçları her bir değişken için incelendiğinde; mod, medyan ve aritmetik ortalama değerlerinin birbirine yakın olduğu; basıklık ve çarpıklık değerlerinin toplam puan, seminere katılma ve yaş değişkenleri için (-1) ve (+1) arasında olduğu, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki kıdem, mülteci öğrenci olma değişkenleri içinse basıklık ve çarpıklık değerlerinin için (-1) ve (+1) arasında olmadığı belirlenmiştir.

Değişkenlerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığını belirlemek için; p-p plot grafikleri, Z puanları ve normallik testleri (Kolmogrov-Smirnov ve Shapiro-Wilk) sonuçları

da incelenmiştir. Normallik testinde grup büyüklüğünün 50'den az olması durumunda Shapiro-Wilk, 50'den fazla olma durumunda ise Kolmogorov-Smirnov testi kullanılır (Büyüköztürk, 2007). Dağılımın 50'nin altında olduğu durumlar için normallik testinde Shapiro-Wilk, 50'nin üstünde olduğu durumlar için Kolmogorov-Smirnov normallik değerlerine bakılmıştır.

Toplam MÖTÖ puanlarının normalliğinin test edildiği tablo 2'ye bakıldığında toplam ölçek puanlarının normalliği sağlayamadığı söylenebilir ($KS_{(154)}=0,088$, $p<0.05$).

Cinsiyet değişkeninin normalliğinin test edildiği tablo 4 incelendiğinde kadınların dağılımının normalliği sağlayamadığı söylenebilir ($KS_{(92)}=0,095$, $p<0.05$). Erkeklerin dağılımını normalliği sağlamaktadır ($KS_{(62)}=0,099$, $p>0.05$).

Mesleğinin ilk 5 yılında ($SW_{(44)}=0,941$, $p<0.05$) ve 20 yıl ve üstü olan öğretmenlerin ($SW_{(22)}=0,902$, $p<0.05$) dağılımının normalliği sağlamadığı söylenebilir. Mesleki kıdemi 5-10 yıl ($SW_{(49)}=0,980$, $p>0.05$) ve 10-20 yıl ($SW_{(39)}=0,960$, $p>0.05$) olan öğretmenlerin dağılımının normalliği sağladığı söylenebilir.

Sınıfında mülteci öğrenci olma durumu değişkeninin normalliğinin test edildiğinde sınıfında mülteci öğrenci bulunan öğretmenlerin dağılımının normalliği sağlayamadığı söylenebilir ($KS_{(122)}=0,088$, $p<0.05$). Sınıfında mülteci öğrenci bulunmayan öğretmenlerin dağılımını normalliği sağlamaktadır ($SW_{(32)}=0,937$, $p>0.05$).

Öğretmenlerin mültecilerle ilgili seminere katılma durumu değişkeninin normalliği test edildiğinde mültecilerle ilgili seminer alan ve almayan öğretmenlerin dağılımının normalliği sağladığı söylenebilir ($KS_{(79)}=0,099$, $KS_{(74)}=0,093$, $p>0.05$).

Eğitim durumu değişkeninin normalliği test edildiğinde lisans eğitimi alan öğretmenlerin dağılımının normalliği sağlamadığı söylenebilir ($KS_{(125)}=0,84$, $p<0.05$). Lisansüstü eğitimi alan öğretmenlerin dağılımını Shapiro-Wilk testi ile incelenmiş ve dağılımının normalliği sağladığı söylenebilir ($SW_{(29)}=0,974$, $p>0.05$).

Betimsel analiz sonuçları her bir değişken için incelendiğinde; mod, medyan ve aritmetik ortalama değerlerinin birbirinden çok uzak olmadığı, her bir değişkenin p-p plot sonuçlarının normal dağılımı yakınsadığı gözlenmiştir. Ancak Z puanları incelendiğinde; (+3) değerinden büyük Z puanları olduğu, boxplot sonuçlarında bazı değişkenler için uç değerlerin olduğu gözlemlenmiş ve yapılan normallik testleri doğrultusunda yalnızca seminere katılma değişkeni dağılımının normalliği sağladığı ($KS_{(79)}=0,099$, $KS_{(74)}=0,093$, $p>0.05$), diğer değişkenlerin dağılımlarının normalliği sağlamadığı normallik testleriyle görülmüştür. Bu nedenle dağılımın normal dağılımı yakınsamadığı başka bir ifadeyle normalliğin sağlanamadığı söylenebilir ($KS_{(154)}=0,088$, $p<0.05$).

Toplam ölçek puanlarının varyanslarının homojenliği Levene Testiyle incelendiğinde dağılımın varyansların homojenliği varsayımını karşıladığı görülmektedir ($F_{(1)} = 0,753$, $p>0,05$).

Dağılımlar incelendiğinde varyansların homojenliği varsayımının karşılandığı, ancak normallik varsayımının karşılanamadığı görüldüğünden, normalliğin sağlanamadığı değişkenler için non-parametrik teknikler kullanılmıştır. Öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanları cinsiyet, eğitim düzeyi, sınıfında mülteci öğrenci olma durumu değişkenleri açısından normal dağılım göstermediği ve değişkenlerin iki alt kategorisi bulunduğu için farklılığı belirlemek üzere non-parametrik testlerden Mann-Whitney U testi; öğretmenlerin tutum puanları yaş ve mesleki kıdem açısından da normallik sağlanamadığı ve bu değişkenlerin ikiden fazla alt kategorisi bulunduğu non-parametrik testlerden Kruskal Wallis testi, tutum puanı mültecilerle ilgili seminere katılma durumu değişkeni açısından

normalligi sağladığından ve bu değişkenin iki alt kategorisi bulunduğu için bağımsız gruplar t testi yapılmıştır.

Tablo 3: MÖTÖ Ölçeği Puanları ve Cinsiyet Değişkenine Göre Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	<i>N</i>	\bar{x}_{sira}	\sum_{sira}	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
	Kadın	92	78,09	7184,00			
	Erkek	62	76,63	4751,00	2798,000	-,199	,843
	Toplam	154					

Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre; kadın öğretmenlerin tutum puanlarının ($\bar{x}_{sira}=78,09$) erkek öğretmenlerin tutum puanlarından ($\bar{x}_{sira}=76,63$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, gözlenen bu farklılığın istatistiksel olarak manidar olmadığı söylenebilir ($U=2798,000$, $p>0.05$).

Tablo 4: MÖTÖ Ölçeği Puanları ve Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Gerçekleştirilen Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	<i>N</i>	\bar{x}_{sira}	\sum_{sira}	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
	Lisans	125	76,13	9516,50			
	Lisansüstü	29	83,40	2418,50	1641,500	-,791	,432
	Toplam	154					

Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre; lisans mezunu öğretmenlerin tutum puanlarının ($\bar{x}_{sira}=76,13$) lisansüstü mezunu öğretmenlerin tutum puanlarından ($\bar{x}_{sira}=83,40$) daha düşük olduğu görülmüştür. Ancak, gözlenen bu farklılığın istatistiksel olarak manidar olmadığı belirtilebilir ($U=1641,500$, $p>0.05$).

Tablo 5: MÖTÖ Ölçeği Puanları ve Sınıfta Mülteci Öğrenci Olma Durumu Değişkenine Göre Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	<i>N</i>	\bar{x}_{sira}	\sum_{sira}	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
	Evet	122	80,84	9862,50			
	Hayır	32	64,77	2072,50	1544,500	-1,815	,070
	Toplam	154					

Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının sınıflarında mülteci öğrenci olma durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre; sınıflarında mülteci öğrenci olan öğretmenlerin tutum puanlarının ($\bar{x}_{sıra}=80,84$) sınıfında mülteci öğrenci olmayan öğretmenlerin tutum puanlarından ($\bar{x}_{sıra}=64,77$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, gözlenen bu farklılığın istatistiksel olarak manidar olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($U=1544,500$, $p>0.05$).

Tablo 6: MÖTÖ Puanları ve Yaş Değişkenine Göre Gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Yaş	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
21-30	50	67,71			
31-40	69	79,29	31,258	32	,504
41-50	24	126,00			
51-60	11	135,00			

Tablo 6 incelendiğinde; sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-H testi sonuçlarına göre sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre istatistiksel olarak manidar düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($\chi^2_{(32)} = 31,258$, $p>0.05$).

Tablo 7: MÖTÖ Puanları ve Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	1-5 Yıl	44	80,38			
	5-10 Yıl	49	66,72			
	10-20 Yıl	39	87,56	5,034	3	,169
	20 Yıl ve Üstü	22	77,91			
	Toplam	154				

Tablo 7 incelendiğinde; sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-H testi sonuçlarına göre sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının mesleki kıdemlerine göre istatistiksel olarak manidar düzeyde farklılaşmadığı söylenebilir ($\chi^2_{(3)} = 5,034$, $p>0.05$).

Tablo 8: MÖTÖ Ölçeği Puanları ve Mültecilerle İlgili Seminere Katılma Değişkenine Göre Gerçekleştirilen Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	$Sh_{\bar{x}}$	<i>t</i> Testi		
						<i>t</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>

Evet	80	67,29	15,832	1,770			
Hayır	74	68,36	16,911	1,966	-,408	152	,684

Tablo 8 incelendiğinde; mültecilerle ilgili herhangi bir seminere katılan öğretmenlerin tutum puanlarının ($\bar{x}=67,29$), herhangi bir seminere katılmayan öğretmenlerin tutum puanlarına ($\bar{x}=68,36$) göre daha düşük olduğu görülmekle birlikte, mültecilerle ilgili seminere katılma değişkenine göre araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($t_{(152)}=-408$, $p>0,05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumları ve ilgili değişkenlerin etkisinin incelenmesinin amaçlandığı araştırmada; araştırmaya katılan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının ortalaması ($x=71,00$) olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 96 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, araştırmaya katılan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu yönde ve yüksek olduğu söylenebilir. Taştekin, Bozkurt Yükçü, İzoğlu, Güngör, Işık Uslu ve Demircioğlu'nun (2016) yaptıkları okul öncesi öğretmenlerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının ve algılarının incelenmesi araştırmasında öğretmenlerin çok kültürlülüğe ilişkin olumlu bir tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Yazıcı ve Başol (2008) Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeğinin Uyarlama çalışmalarında da Türk öğretmenlerin çok kültürlü eğitim konusunda olumlu tutum taşıdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar araştırmadan elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre mülteci öğrencilere yönelik tutum puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Bu durum, mülteci öğrencilere yönelik tutumda cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ulaşılan bulgu; Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının ölçek toplamında farklılaşmadığı bulgusuyla ve Yazıcı ve Başol (2008)' un Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeğinin Uyarlama çalışmasındaki çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarda cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuyla da örtüşmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin lisans mezunu ya da lisansüstü mezunu olmalarının ve yaşlarının mültecilere yönelik tutum puanlarını anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden sınıflarında mülteci öğrenci bulunan öğretmenlerle sınıflarında mülteci öğrencisi olmayan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Bu durum öğretmenlerin sınıflarında mülteci olmasa bile okulundaki diğer sınıflardan mülteci öğrencileri görüp tanınmasından kaynaklanıyor olabilir. Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) araştırmalarına katılan öğretmenlerin sınıflarında mülteci öğrenci olup olmama durumuna göre mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının *iletişim* boyutunda farklılaşmadığı; *uyum*, *yeterlik* boyutlarında ve *ölçek toplamında* sınıflarında mülteci öğrenci bulunan öğretmenler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulgusuna ulaşmışlardır. Sağlam ve İlksen Kanbur (2017)'un çalışmasından farklı olarak, araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında mülteci öğrenci olup olmamasının mülteci öğrencilere yönelik yeterlik ve iletişim boyutlarını etkilemediği görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Yazıcı ve Başol (2008) Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeğinin Uyarlama çalışmalarında, 1-5 yıllık kıdeme sahip olan öğretmenler ile 26 ve üzeri yıllık öğretmenler arasında çok kültürlülük tutumu açısından anlamlı bir fark ortaya çıktığı bulgusuna ulaşmışlardır. Araştırma sonucunda mesleki kıdeme göre mülteci öğrencilere yönelik tutumun farklılaşmadığı bulgusuyla örtüşmemektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mültecilerle ilgili herhangi bir eğitime, seminere katılma durumlarına göre mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç, mültecilerle ilgili eğitime ya da seminere katılma durumunun mültecilere yönelik tutumu farklılaşdırmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak; sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu olduğu, ancak araştırılan değişkenlerin anlamlı farklılaşmadığı görülmüştür. Mülteci öğrencilere yönelik öğretmenlerin tutumlarını araştırmak isteyen araştırmacılara; aynı ölçeğin farklı gruplara, farklı branşlardaki öğretmenlere veya daha geniş bir örneklem üzerinde uygulanması önerisinde bulunulabilir. Ayrıca, literatürde mesleki kıdem değişkeni ve mülteci öğrencilere tutumla ilgili çalışmanın fazla olmamasından ötürü, başka bir çalışmada bu değişken yeniden ele alınabilir.

Araştırma sonucunda öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik genelde olumlu tutum sergiledikleri bulgusuna karşın, yapılan yüz yüze görüşmelerde sınıfında mülteci öğrencileri istemeyen öğretmenlerle karşılaşılması nedeniyle, öğretmenlerin mülteci öğrencilerle ilgili farkındalık eğitimleri almasının gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş. (2007), *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara, Pegem Akademi.
- Celep, C. (2000), *Eğitimde örgütsel adanma ve öğretmenler*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *TSA*, 18(1), 175-204.
- Derman, S. (2010). Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğreniminde karşılaştıkları sorunlar. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 227- 247.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar Ve Çözüme Dair Önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Gelbal, S. ve Duyan, V. (2010). “İlköğretim öğretmenlerinin çocuk sevme durumlarına etki eden değişkenlerin incelenmesi.”Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38, 127-137.
- Göç Vakfı (2018) *Dünya Göç Raporu*. <http://gocvakfi.org/2018-dunya-goc-raporu/> adresinden 05.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü (2017). *İstanbul Örgün Eğitim Verileri*. https://istanbul.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_04/12163411_20162017_Ystatistik_KitabY_Taslak.pdf adresinden 17.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Karasar, N., (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Marso, R. N. ve Pigge, F. L. (1994). Personal and family characteristics associated with reasons given by teacher candidates for becoming teachers in the 1990's: Implications for the recruitment of teachers. A paper presented at the annual conference of the Midwestern Educational Research Association. Chicago, October 12-15.
- Özgülven, İ. E. (2011). *Bireyi Tanıma Teknikleri*. Ankara. Pdrem Yayıncılık.

- Polat, F. (2012). *Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Sağlam, H. İ. ve İlksen Kanbur, N. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 208-229.
- Taştekin, E., Bozkurt Yükçü, Ş., İzöğlü, A., Güngör, İ., Işık Uslu, E. A. ve Demircioğlu, H. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının ve algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Dergisi (HÜNER)*, 2(1), 1-20.
- Topcuoğlu, R. (2012). *Türkiye’de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması*. Ankara.
- Topkaya, Y. ve Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.
- Tuzgöl-Dost, M. (2005). Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 3(23), 103-11.
- UNICEF (2016). *Türkiye Göç Raporu*. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf adresinden 05.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNICEF (2016). *Türkiye’de Kayıp Bir Kuşak Oluşmasını Önlemek*. http://www.unicefturk.org/public/uploads/files/10.2016_Children%20of%20Syria_revised_TR.pdf adresinden 04.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Yazıcı, S., Başol, G. ve Toprak, G. (2009). Öğretmenlerin çok kültürlü eğitim tutumları: Bir güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 229-242.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yoleri, S. (2014). “Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk sevmeye düzeyine etki eden değişkenlerin incelenmesi.”Ejercongress, 24-26 Nisan, İstanbul Üniversitesi Kongre Merkezi.